

NIELS SKYUM-NIELSEN

Blodbadet tur-retur

En duplik

I

Debatten om blodbadet i Stockholm har taget en dramatisk vending. Efter at Curt Weibull havde rettet et skarpt angreb på min bog med dens nye synspunkter, satte jeg et modangreb ind. Curt Weibull er herefter kommet på flugt både fra sine retshistoriske meninger og de almindeligt anerkendte, kildekritiske principper. Nedenstående duplik vil godtgøre dette.

Det var særlig processen forud for blodbadet, jeg i min bog søgte at kaste lys over.¹ Kærnepunktet var to nye definitioner af processens aktstykker. Mens de hidtil var opfattet ganske ordinært som anklageskrift og dom, mente jeg at kunne fastslå, at de begge havde en speciel processuel karakter.

Det første, ærkebisp Gustav Trolles sigtelse mod en række navngivne, definerede jeg som en tilsigelse mod bandsmænd og kættere, i klar overensstemmelse med svensk kirkeret. Det andet aktstykke, udstedt af fjorten gejstlige, deraf fire doktorer og syv magistre, definerede jeg som en ekspertise – et indenretligt responsum til en domstol. Det var i klar overensstemmelse med svensk og international retspraksis, sådan som denne sidste udøvedes inden for den kanoniske kætterstrafferet.²

---

¹ NIELS SKYUM-NIELSEN, *Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering*, København 1964 (herefter betegnet 1964, 2).

² SAMME s. 72–81 og 24–34.

I 1965 kom angrebet fra Curt Weibull.³ Han søgte på mange måder at rykke tilbage til de standpunkter, hans bror, Lauritz Weibull, havde indtaget flere årtier forinden.⁴ Han tillod sig at betvivle, at jeg skrev videnskab.⁵ Således udfordret satte jeg et modangreb ind.⁶

Jeg betonedede, at jeg ville holde proceskilderne, herunder aktstykkerne, ude fra de rekonstruktioner, der var skabt over dem. Jeg talte i denne forbindelse om forskernes procesmodeller.⁷ Det gjaldt ved min modaktion om at efterprøve Curt Weibulls procesmodel. Kunne den modstå et falsificeringsforsøg – eller ville den krympe i vask?

Det sidste blev tilfældet. Curt Weibulls procesmodel viste sig at være fyldt med fejl, tildels af primitiv karakter. Som forsøg på gensvar har Curt Weibull nu produceret to nye indlæg.⁸ Et rids af situationen på indeværende tidspunkt er derfor påkrævet.

Nogle af de fejl, jeg fandt i Curt Weibulls procesmodel af 1965,

³ CURT WEIBULL, Gustaf Trolle, Christian II och Stockholms blodbad, Sc. 31, Lund 1965, s. 1-54.

⁴ LAURITZ WEIBULL, Stockholms blodbad, Sc. I, 1928, s. 1-83 (udarbejdet 1925-26 s. 83). Hertil SAMME, Kristian Erslev och Stockholms blodbad, Sc. III, 1930, s. 117-39.

⁵ C. WEIBULL 1965 s. 40. – Jeg lægger under ingen omstændigheder og på ingen som helst måde relationen til grund for min rekonstruktion, men alene procesaktstykkerne, som jeg har omdefinert. Derimod anvender jeg visse 'obestyrkte oppgifter' fra relationen, f. eks. oplysningen om Jens Beldenaks optræden den 8. november ganske som C. WEIBULL, Stockholms blodbad, en replik, Sc. 36, 1970, s. 123 n. 5, 142 og 144-45.

⁶ NIELS SKYUM-NIELSEN, Blodbadet, proces og kilder, Sc. 35, 1969, s. 284-352.

⁷ SAMME s. 285 n. 4 og 285-87. – Lauritz og Curt Weibull havde hver sin procesmodel, henholdsvis fra 1925/26 og 1965. Det har jeg ganske udtrykkeligt betonet 1969 s. 287 ved at tale om 'begge de weibullske procesmodeller' og videre: 'de modeller, som Weibullerne har opstillet, er i familie med hinanden. De lader sig delvis forene, dog således at Curt Weibulls model må ses som et forsøg på at forsvare og videreføre Lauritz Weibulls'. Distinktionen har jeg nøje overholdt, se s. 292, 293-94, 297-98, 300-02, 305-06, jfr. s. 311 note 41. Det er overset af C. WEIBULL 1970 s. 130 n. 24. Men det er ubestrideligt, at Curt Weibull i et forsvar for sin bror lægger sig nært op ad dennes model i sin 1965-afhandling. I sine indlæg af 1969/70 skrider han længere og længere ud og danner sig en tredje model ud fra brud på fundamentale retsregler, se s. 253.

⁸ CURT WEIBULL, Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad, Sc. 35, 1969, s. 272-83 og SAMME 1970 s. 121-50.

opstillede jeg i et fejlkatalog, idet jeg begrænsede mig til ti numre. Hvordan har hans reaktion været i de sidste indlæg?

1. *fejl*. Både Lauritz og Curt Weibull har været inkonsekvente ved at betegne rettergangen som en notoritetsproces og alligevel operere med en accusator hentet fra reglerne for en accusationsproces. – *Indrømmet af Curt Weibull*, der endog viderefører fejlen ved at gøre processen dobbeltsporet. Den skal på én gang have været notoritets- og accusationsproces,⁹ både ekstraordinær og ordinær! Kun en sådan sammenblanding kan rumme ældre og nyere fejl hos ham og hans bror. Sammenblandingen gøres til et hovedmoment i den procesmodel, Curt Weibull efter min kritik har søgt at opbygge i sine indlæg af 1969/70. Det er den tredje weibullske model, idet Lauritz Weibulls af 1925/26 var den første og Curt Weibulls af 1965 den anden.

2. *fejl*. Weibullerne har været inkonsekvente ved at betegne rettergangen som en notoritetsproces og alligevel operere med et domsafgørende, materielt bevis hentet fra reglerne for en accusationsproces. – *Indrømmet af Curt Weibull* som under 1.¹⁰ Han støtter sig herved på ca. 25 år yngre, tendentiøse beretninger på flugt fra de almindeligt anerkendte, kildekritiske principper.¹¹ Denne harmonisering mellem sene og dårlige beretninger på den ene side og procesaktstykkerne på den anden side er uberettiget og umulig både af metodiske og processuelle grunde.

3. *fejl*. Weibullerne har erklæret Gustav Trolles aktstykke for stridende mod dets eget retsgrundlag, kanonisk ret. – *Indrømmet på forhånd af Curt Weibull*.¹² Han har endda udført det kunststykke at bringe også det andet procesaktstykke i strid med kanonisk

⁹ C. WEIBULL 1969 s. 277–80, SAMME 1970 s. 123–28 og 134.

¹⁰ SAMME 1969 s. 275–77, SAMME 1970 s. 125–28.

¹¹ Se s. 253–62. Det er ganske urigtigt, hvad C. WEIBULL 1970 s. 128 mener, når han tror, at min procesmodel, som jeg har fastlåst ved notoriteten, står og falder med spørgsmålet om kendskabet til edsforbundets brev (sammensværgelsesbrevet). Min fastholdelse af notoritetsprocessen og min afvisning af hans nyopfundne blandingsproces er baseret på, at ordet 'åbenbar' forekommer fem gange i Gustav Trolles aktstykke, fire gange i de fjortens aktstykke (E. HILDEBRAND, Dokumenten till Stockholms blodbads förhistoria, (Svensk) Historisk tidskrift, 38. årg., Stockholm 1918, s. 122–24). Procesaktstykkerne er og bliver den faste grund, hvorpå der skal bygges, ikke løsagtige efterretninger ca. 25 år efter, som det delvis sker hos Weibullerne, se s. 254–61.

¹² Jævnfør C. WEIBULL 1969 s. 274, SAMME 1970 s. 129–30.

ret!¹³ Det er sket i hans procesmodel af 1969/70, som han allerede derved har slået omkuld.

4. *fejl.* Curt Weibull har tillagt de svenske deltagere blandt de fjorten gejstlige dommerkompetence, fordi de var betydelige og repræsentative mænd, klart i strid med kanonisk ret. – *Bortforklaret af Curt Weibull* med, at det i hans 1965-model ikke gjaldt juridisk kompetence – det eneste som har interesse under en proces. Dengang benægtede han en anden mulighed: 'domstolens kompetens stödde sig *ikke* på konungens kallelse'. I modellen af 1969/70 er ordet *ikke* fjernet: 'domstolen[s] »juridiska« kompetens vilade ... på kallelsen av ... kungen'. Derved får Weibull den højeste verdenslige myndighed, kongen, til at nedsætte en ekstraordinær gejstlig domstol!¹⁴

5. og 6. *fejl.* Weibullerne har hævdet, at en dekan og en ærke-degn kunne dømme uden for deres stifter, endda ved vakancer på bispestolene, som slet ikke var indtrådt. Lauritz Weibull har påstået, at otte af de fjorten gejstlige var delegerede dommere, men nogen overordnet gejstlig dommer, som delegerede sin myndighed til dem, kan overhovedet ikke findes. – *Ikke rettet af Curt Weibull.* – Hvis en biskop som den danske Jens Beldenak af Odense, der sad blandt de fjorten, dømte i et fremmed stift og et fremmed land, var det ligefrem strafbart efter kanonisk ret. – *Afvist af Curt Weibull* med den fantastiske påstand, at der hverken gjaldt kanonisk eller svensk ret for den gejstlige domstol,¹⁵ som han – som omtalt under 4 – i forvejen har gjort komplet ulovlig.

7. *fejl.* Weibullerne har efter selvkonstruerede retsregler gjort Gustav Trolle habil som dommer, skønt han krævede dødsstraf over de sigtede og forlangte erstatning til sig selv, begge dele i strid med kanonisk ret. – *Afvist af Curt Weibull* med den samme påstand som under 6, dog at han denne gang nøjes med at ophæve kanonisk ret for sin ulovlige domstol.¹⁶

8. *fejl.* Weibullerne har efter selvkonstruerede retsregler skærpet

¹³ C. WEIBULL s. 137. Til mine fire indvendinger siger SAMME 1970 s. 137: 'allt detta gäller en dom som fällts efter kanonisk rätt, inte en dom som fällts av en extraordinarie domstol'!!

¹⁴ SAMME 1970 s. 131 n. 26, SAMME 1965 s. 26.

¹⁵ C. WEIBULL 1970 s. 135–36: 'domstolen den 8 november var inte grundad på kanonisk eller svensk rätt'!!

¹⁶ SAMME s. 136.

kanonisk ret til uvægerligt at medføre dødsstraf for kættere, hvilket også er urigtigt efter europæisk og svensk kætterretspraksis. – *Jag erkänner*, siger Curt Weibull, idet han dog søger at flygte fra fejlen.¹⁷

9. *fejl*. Aktstykket fra de fjorten gejstlige har ingen formfejl, hvis det opfattes som en ekspertise i lighed med min definition. Det har derimod fire formfejl, hvis man følger Weibullernes bestemmelse af det som en dom. – *Afvist generelt af Curt Weibull* med den påstand, at kanonisk ret ikke gjaldt for procesaktstykket, men med realitetsindrømmelser til mig på alle fire punkter.¹⁸

10. *fejl*. Weibullerne har påberåbt sig verdslig tysk ret ved den påståede dom og ved strafudmålingen, skønt tysk ret var uden mindste gyldighed i Sverige. – *Indrømmet af Curt Weibull*, der nu søger at flygte fra fejlen.¹⁹

¹⁷ C. WEIBULL s. 136. At dette er en for Curt Weibull ny, og ham påtvungen mening ses af hans arbejde fra 1965: 'för kätteri var [straffet] ofrånkomligt det strängaste tänkbara: bål och död' (s. 11), 'straffet var bål och död' (s. 14), 'konungen hade ... enligt gällande lag att omedelbart låta straffet – död och bål – övergå de uppenbara kättarna' (s. 43), 'straffen var för kættere bål och död' (resuméet s. 52).

¹⁸ SAMME 1970 s. 137 (jfr. ovenfor note 13). Jeg har kritiseret, at de såkaldte dommeres myndighed ikke angaves som enten delegeret eller ordinær, 1969 s. 308. Weibulls ord, 1970 s. 137: 'domarna nämnes i aktstycket vid namn' skyder fuldstændig ved siden af. – Det er vitterligt, at ikke alle de dømte er opregnet i de fjortens aktstykker, hvilket er *indrømmet af Curt Weibull* med ordene om, at det 'den 8 november inte var möjligt att vid namn fastställa, vilka »de villiga och oträngde« var'. I så fald skulle processen være udsat, indtil aktstykket kunne gøres regelret i så henseende. Som såkaldt dom er og bliver det ulovligt og retsstridigt, allerede af denne ene grund. – *Curt Weibull indrømmer*, at aktstykket hverken angiver straf eller frifindelse. *Han indrømmer*, at det heller ikke taler om udlevering til verdslig magt. Det i Gustavs aktstykke fremførte krav om arrest er noget ganske andet, som Weibull kludrer sammen med udlevering til straffuldbyrkelse, 1970 s. 137.

¹⁹ SAMME 1970 s. 137 n. 44. Men 1965 skriver han: 'konungens plikt var fastställd i både kanonisk lag och kejsarrätt' (s. 15), 'det straff, som kejsarlagens faststälde för kättare' (s. 28 n. 1). Efter Curt Weibulls opfattelse af 1965 skal kejserens lov ikke, som jeg har krævet det, være en del af den romerske kætterstrafferet, som var reciperet i den kanoniske ret og dermed indgik i den i Sverige accepterede *gejstlige* ret (SKYUM-NIELSEN 1969 s. 311). For Curt Weibull har i resuméet bestemt denne ret som '*verdslig* ret' (1965 s. 53) – samme fejl, som Lauritz Weibull gør sig skyld i (SKYUM-NIELSEN 1969 s. 310-11), d.v.s. det er verdslig tysk strafferet.

I henhold til den ovenstående gennemgang turde det stå klart, at en række hovedtræk i Curt Weibulls procesmodel af 1965 er varigt falsificeret. –

Efter at jeg har fremført mine modargumenter, har han i stedet forsøgt at opbygge en ny model, den anden for hans vedkommende. Hans procesmodel af 1969/70 hviler på følgende fire forudsætninger:

A. forkastelse af skellet mellem to uforenelige procesarter, notoritets- og accusationsprocedurerne,

B. forkastelse af skellet mellem to uforenelige retssfærer, den gejstlige og den verdslige,

C. forkastelse af den såkaldte domstol som overensstemmende med gældende ret, enten den var svensk eller kanonisk, og

D. forkastelse af begge procesaktstykker som overensstemmende med gældende kanonisk ret.

Er det virkelig nødvendigt at kommentere dette yderligere? De fjortens procesaktstykke påberåber sig 'den hellige kirkes, kejserens og Sveriges lov'. Som jeg har påvist og Curt Weibull måttet indrømme, forstås der herved kanonisk ret, den deri indgående romerske kætterstrafferet samt svensk kirkeret. Men – for blot at tage punkt D ud – den kanoniske ret skulle netop ikke gælde for dette aktstykke! Her er Curt Weibull kørt uhjælpeligt fast. Han er også kommet i strid med sine egne tidligere ord: 'kvarlevorna[s] innebörd skall fastställas med ledning av de lagar, som 1520 gällde i Sverige'.²⁰

Den metode, Curt Weibull har benyttet, vil selvfølgelig altid føre til et hvilket som helst resultat, han måtte ønske. Selv den mest håbløse procesmodel, den tredje weibullske, bliver acceptabel, når fundamentale retsregler brydes fuldstændig ned.

2

Og nu til de metodiske problemer i snævrere forstand.

Afgørende for bedømmelsen af relationen fra de tre gejstlige fra 1523 er ét bestemt forhold: definitionen af de fjortens procesaktstykke.¹ Dette er milepælen, hvor vejene skilles.

²⁰ C. WEIBULL 1965 s. 41.

¹ Her slutter Curt Weibull sig helt til mig: 'vi står inför huvudfrågan i diskussionen', C. WEIBULL 1970 s. 131.

Var aktstykket et spørgsmål til kredsen på de fjorten? Det hæveder relationens forfattere, der som bekendt tilhørte den nævnte kreds. Curt Weibull har måttet indrømme, at det ville være ulovligt som påstået dom efter kanonisk ret. Hans egen bestemmelse af det som påstået dom efter et hidtil ukendt, i Sverige ikke-gældende retssystem viser det futile i dette spor.

Intet holdbart står imod min definition af det som en ekspertise, mens meget taler for den, bl.a. udstederkredsen med fire doktorer og syv magistre og selve indholdet, svaret på et givet spørgsmål. Denne definition styrkes yderligere af en placering af aktstykket inden for svensk og international retspraksis.

Det kan vel siges at være et resultat af interesse at få dette aktstykke rigtigt defineret. Også det andet procesaktstykke har jeg omdefinert. For nogle år siden fremhævede Curt Weibull en forsker for 'berömvärd stråvan att göra sig fri från konventionella uppfattningar'.² Det er, hvad jeg har gjort ved at omdefinere aktstykkerne og placere blodbadsprocessen i en ny bane. Svaret er fra Curt Weibull blevet en bandlysning af mine arbejder.³ Tiden rider i sandhed hastigt.

Curt Weibull har ikke villet udrense de accusatoriske momenter af sin fra starten rigtigt anlagte notoritetsprocesmodel. Det ville betyde, at han måtte strække våben og følge mig. Hans fortvivlede reaktion: at søge opbygget en dobbeltsporet proces⁴ får i sig selv hans nyformulerede rettergang til at kæntre. Det er jo i strid med aktstykkerne fra processen, der så energisk fremfører ordet åbenbar, åbenbar, åbenbar . . .

Er det da ikke åbenbart forkert af Curt Weibull kunstigt at indpode accusatoriske momenter på disse aktstykker, når det ene og alene sker ud fra ca. 25 år yngre beretninger? Hvem var det, der sagde, at 'kvarlevorna skall läsas och tolkas utan hänsyn till och påverkan av berättelserna'?⁵ Ja, det var netop ham. – Men det gjaldt kun for andre. Nu skal vi se, hvor meget der er tilladt for ham selv.

Det hedder hos Curt Weibull: 'Olaus Petris krönika ger i en

² C. WEIBULL, En ny generation svenska historiker, Sc. 21, 1951-52, s. 212.

³ SAMME 1965 s. 40 ('icke vetenskap'), SAMME 1970 s. 147 ('varnande illustrationer').

⁴ Punkt A s. 253, jfr s. 250.

⁵ C. WEIBULL 1965 s. 41.

punkt *en riktig bild av händelseförloppet*, i berättelsen om Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad.⁶ Hvor er vi henne? Et isoleret faktum fra et anden- eller tredjehandsvidne, der er stærkt tendentiøs og skriver et kvart århundrede efter begivenhederne, er pludselig cementeret af Curt Weibull som pålideligt og brugbart. Det strider mod hans principielle krav: 'en berættelse kan *aldrig* utan omsorgsfull prövning anses ge säker kunskap. Berättaren kan, även när han varit ögon- och öronvittne till en händelse, omedvetet eller medvetet ha gett en tendentiös och halvsann eller i något syfte en fullt medvetet lögnaktig berättelse. De uppgifter, som en berättelse innehåller, kan *aldrig* godtagas förrän de uppvisats vara sanna eller åtminstone ha en till visshet gränsande sannolikhet'.⁷

Den 'omsorgsfulla prövning', som Curt Weibull så skarpt forlanger udført af andre forskere, hvor har han foretaget den med hensyn til Olaus Petri's procesberetning? I min forrige afhandling har jeg gennemført en sådan af 1523-relationen fra de tre øjenvidner. De var ikke anden- eller tredjehandsvidner, i gang ca. 25 år efter, som Olaus Petri, så opgaven var langt mere lønsom. Jeg betonedede, at en kilde måtte prøves på den fællesviden, der var mellem den og andre kilder, det kontrollerbare stof. Det øvrige, ukontrollerbare stof var kildens specialviden. Vurderingen af dette, som kun kunne blive et skøn, afgang af, hvordan den førstnævnte prøve faldt ud.⁸

Curt Weibull har ikke givet nogen 'omsorgsfull prövning' af procesberetningen hos Olaus Petri, men kun et overfladisk vue. Konklusionen er imidlertid blevet, at Olaus Petri '*i många, ja de flesta punkter är historiskt otillförlitlig*'.⁹ I den kontrollerbare fællesviden er han altså efter Curt Weibull upålidelig.

Det følger som logisk konsekvens, at man ikke kan slå parentes om en enkelt ukontrollerbar oplysning og endnu mindre gøre den til et bærende led i sin rekonstruktion, som Curt Weibull har gjort det. Man kan da allermindst gøre det, når man selv har skrevet, at 'Olaus Petri's krönika i fråga om Stockholms blodbads historia *endast* har värde för kunskap om den uppfattning, som de maktägande och de för blodbadet ansvariga ville ha spridd, samt om en senare

⁶ C. WEIBULL 1969 s. 281.

⁷ SAMME 1965 s. 39-40.

⁸ SKYUM-NIELSEN 1969 s. 319.

⁹ C. WEIBULL 1969 s. 281.

historieskrivnings framställning av detta'.¹⁰ Læg mærke til ordet *endast*, fra anno 1965. Nu er Curt Weibull på flugt herfra.

Curt Weibull har i 1969 skrevet en hel, selvstændig afhandling for at kunne vise, at Olaus Petri er pålidelig i sin påstand om, at Sten Stures enke, fru Christina¹¹ uventet fremlagde edsforbundets brev (sammensværgelsesbrevet) under rettergangen den 7. november 1520. Derved får han indført et domsafgørende, materielt bevis fra accusationsprocessen i den igangværende notoritetsproces.

Hvorfor dette processuelle *mixtum compositum*? Fordi Lauritz Weibull og hans bror én gang for alle har udvalgt den forkerte bevissgang som bærende søjle for deres procesmodeller. Dette indledende fejlgreb tvinger dem til en ny sammenblanding af metodisk art: de skænker en upålidelig og sen beretter som Olaus Petri tiltro – og kombinerer hans oplysninger med procesaktstykkerne.

Det må sammenlænkes med, at Lauritz Weibull på dette sted endog benytter *en sekundær kilde* som bærende led i sin procesmodel, nemlig Hans Svaning. Denne har kendt Olaus Petri, som han ofte blot oversætter.¹² Lauritz Weibull fremfører følgende fra disse kilder:

Johannes Svaning berättar i sin framställning av Christiern II:s historia, att konungen, efter att ha hört Gustaf Trolles klagoskrift, framkallade Sten Stures enka Christina Gyllenstierna. Han frågade henne vad egentligen grunden kunde vara till att hennes husbonde med ett så ingrott och oförsonligt hat alltid hade förföljt ärkebiskop Gustaf, i grund ruinerat kyrkans egendom och i bebindelse med andra först berövat ärkebiskopen regementet, snart nog också stått den avsatte på hans allra argesta. »Dette», föll hans ord, »vilja och åstunda vi veta». Christina Gyllenstierna stod full av skrämsel, när hon

¹⁰ C. WEIBULL 1965 s. 40, jfr. 11–12.

¹¹ I en utrykt artikel til Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder (slektsnavn, Sverige), der vil blive publiceret i bind XVI, har HANS GILLINGSTAM påpeget det uheldige i, at Kristina Nilsdotter betegnes Gyllenstierna og Gustav Eriksson betegnes Vasa, når det gælder videnskabelig litteratur. Jeg vil fremover følge dette vink.

¹² KRISTIAN ERSLEV, Svaning–Hvitfeld, Svanings Danmarkskrønike 1241–1282 sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst, Kbh. 1928, s. ix.

hörde de hårda anklagande orden, säger *Svaning*. Hon stod i tvekan om vad hon skulle svara. Men de, som stod omkring, styrkte henne. Hon repade mod. Hon svarade: »glorvördigste furste, huldrike herre och konung. Min husbonde har inte gjort något värre mot ärkebiskopen än alla de andra, de som beband sig emot honom. Där fins ett nog så klart vittnesbörd om den bebindelsen. Alla har de tillhopa beseglat samman-svärjelsebrevet». Ett ord, som tidigare inte hörts, samman-svärjelsebrevet, var utkastat. Konungen befalde strax fru Christina att komma fram med brevet. Det sändes bud att hämta det. Brevet blev framlagt och läst.

Olavus Petri berättar mera kortfattat, men låter som *Svaning* Christina Gyllenstierna vara den som föranleder framkomsten av sammansvärjelsebrevet. Det är möjligt, att detta är riktigt.¹³

Det er umiskendeligt, at Lauritz Weibull her giver fortrinnet til *Svaning*. Han anfører ham på første plads, citerer langt mere fra ham og lader Olaus Petri bekræfte ham ('som *Svaning*', men 'mera kortfattat').

Det kan umuligt være rigtigt med Lauritz Weibull at bygge på en sekundær kilde. Og dog finder vi her Curt Weibull i hans kendte defensive position: 'Lauritz Weibull . . . anför Hans *Svaning* och Olaus Petri, som rimligt är'. Curt Weibull fortsætter på samme ukritiske måde: '*Hans Svaning* i sin Christian II:s historia, Olaus Petri i sin krönika . . . berättar, att Christina Gyllenstierna . . . frambar brevet'.¹⁴ – Hertil er kun at sige: Ud med alle sekundære kilder!

Jeg har forlængst afvist de af Weibullerne benyttede sene kilder.¹⁵ Det er simpel pligt, når man er kritisk forsker. Det gælder da endnu mere, når man er bundet af en programerklæring på bagsiden af »Scandia« om 'en historisk rekonstruktion vilande endast

¹³ L. WEIBULL 1928 s. 48–49. Han daterer *Svanings* krönike 'vid 1500-talets mitt', 1930 s. 121 n. 1, en for tidlig datering, der understøtter hans brug af *Svaning*. Den er snarere fra ca. 1570 (?), SKYUM-NIELSEN 1964, 2 s. 192 note 11.

¹⁴ C. WEIBULL 1965 s. 41 n. 2 og 24 n. 3 (s. 25).

¹⁵ SKYUM-NIELSEN 1964, 2 s. 95, jfr. SAMME, Nya synpunkter på blodbadet, Tvistefrågor i svensk historia, red. av BIRGER SALLNÄS, Sthlm., Lund 1964 (her betegnet 1964, 1), s. 125.

på *säkra* utgångspunkter'. Ved at bygge på en sekundær kilde har Weibullerne på elementær måde brudt denne i sig selv rigtige, programmatisk udtalelse.

Hvorfor disse utrolige inkonsekvenser i Weibullernes kildekritiske holdning? Hvorfor har de 'mer eller mindre godtyckligt sökt sanningen där [de] funnit mest grund att se den'?¹⁶ Fordi ingen af dem har villet undvære Svanings og/eller Olaus Petris udsagn *for deres procesmodellers skyld*. Derfor erklæres disse sene og stærkt tendentiøse beretninger, den ene af dem endda rent kassabel, for brugbare. Det er 'i en punkt', siger Curt Weibull, men et hovedpunkt, når han vil overdøve aktstykkernes stadige råb om åbenbarhed.

Lauritz og Curt Weibull har som alle andre forskere måttet danne sig en forestillingsramme for processen, en model. Andres sluttelige vurdering af deres mere eller mindre kritiske holdning afhænger ikke alene af deres programmatisk erklæring, selvurderinger eller deres indbyrdes vurderinger i stil med Curt Weibulls ord: 'litteraturen om Stockholms blodbad ... har gennemgående en annan grundinställning till källor och källkritik än Lauritz Weibull och den i [Curt Weibulls] undersökning företrädda'.¹⁷ Det er let nok at forsøge at hæve denne, deres egen grundindstilling til skyerne ved proklamationer af den nævnte art. De har somme-tider kun gyldighed for bagsiden af »Scandia«.

Altafgørende er derimod Weibullernes reaktioner ved sammenstød mellem modeltænkning og metodekrav. I et praktisk tilfælde som her er de begge bukket under for fristelsen til at give model-lerne fortrinnet og sønderslå de kildekritiske regler.

Det viser hen til den altid brugte, men sjældent klart påberåbte kildestøtte, som hedder model, teori, hypotese eller embryonal fornemmelse – her opstillet efter fastheden eller gennemtænktheden i forskerens opfattelse.

For at nå frem til en eksplicit benyttelse af modellerne og deres enkelte dele har jeg i min sidste afhandling udtrykkeligt talt både om andres og min egen procesmodel. Curt Weibull synes at gøre det til noget negativt, at jeg eksplicit gør rede for min model.¹⁸ Ved modeltænkning efterprøver man, om forbindelserne mellem

¹⁶ C. WEIBULL 1965 s. 42.

¹⁷ SAMME s. 41 n. 2.

¹⁸ SAMME 1970 s. 146-47.

flere led i kendte systemer (her procesarterne) er brugbare ved beskrivelsen af forbindelserne mellem andre led i et system, der er under erkendelse (her processen ud fra aktstykkerne).

Curt Weibull siger så kønt, at 'livet i gångna tider liksom i nutiden långt ifrån alltid har följt »processmodeller»',¹⁹ og det turde være en selvfølge. Det er da heller ikke 'livet', jeg efterprøver på procesarterne, men min opfattelse af procesaktstykkerne. Der skal der være nogen, helst megen eller fuld overensstemmelse. Ellers er vi inde i ulovlighedernes verden, der hvor Curt Weibull har placeret sin nye model efter at have brudt med gældende ret i Sverige år 1520.

Lad os gøre et tankeeksperiment. Tænk, hvis Lauritz Weibull havde vidst nok om retshistorie. Så havde virkningen af det i aktstykkerne stadig gentagne ord 'åbenbar' stået ham klar. I en 'åbenbarhedsproces', d.v.s. en notoritetsproces, er en accusator og en accusatorisk bevisgang overflødige. Så havde han ikke bebrejdet relationen, at den ingen accusator havde og på det grundlag søgt at nedvurdere den. Så havde han også kunnet gennemskue de sene og stærkt tendentiøse procesberetninger med deres accusatoriske bevisgang. Efter de af alle anerkendte – og af ham selv normalt benyttede – kildekritiske regler kunne han have skudt Olaus Petri i sæk. Det utrolige metodiske fejlgreb med anvendelsen af den sekundære Svaning, selv efter at sekundariteten var påvist,²⁰ var vel også undgået.

I stedet for at få afskediget Olaus og kasseret Svaning skal vi næsten halvtreds år efter døje med en dobbeltfejl af processuel og metodisk art, blot fordi heller ikke Curt Weibull ved nok om retshistorie og ikke vil rette sin brors metodiske fejl.

Imod alt dette vil det blive indvendt, at Curt Weibull har en trumf i baghånden. Det er en anden stærkt tendentiøs og sen kilde i stil med Olaus Petri – beretningen fra konfiskationsprocessen mod Gustav Trolle i 1546.

'Skyum-Nielsen återger ... detta källställe ofullständigt', hedder det.²¹ Lad os da se det i dets helhed.

¹⁹ C. WEIBULL s. 146.

²⁰ KRISTIAN ERSLEV, Det stockholmske Blodbad, (Dansk) Historisk Tidsskrift IX:6 (DHT.), 1929 s. 252 n. 1 og L. WEIBULL 1930 s. 121 n. 1 ('beröringspunkterna är ofrånkomliga').

²¹ C. WEIBULL 1970 s. 126.

'Sedhan toge rigsens rådth samt menige adelen hvar i sin städh, som ther någhet af viste, thenne handel udi ytherligare bevog och ransackningh, och besynnerligen stodh Söfverin Kil up, gifvandis tilkänne, hvadt honum um for:ne Göstaff Trolles handel vitterligt var, och hure same Göstaff Trolle hårdelighen åklagade then erlige qvinne fru Chirstine och allt Sverigis rikis rådth och adel in för then gamble kongh Christiern på Stocholms slott, och sedhan medhan han så mykit ondt practizerede, att mångh erligh adels man b[åde riddere, bisper] och borgere blifve på Stocholms [torg aflifvede], föruthan mykit annat ondt, som han [seden skyn]dede här in opå rikit; våre och så m[ånga andre] utaf adelen tillståde, som hade varit [förbemelte] her Stens och fru Chirstines gamble ti[enere], som och nogsampt viste att fortälte for:ne G[östaff] Trolles onde och tiranniske handlinger (*herefter er følgende overstreget i koncepten* nembliq Truels scrifver, Jon scrifver, item Niels, Jesper och flere, att de nute for:ne Trolle icke mygit gåt åth, uthen alt ont): [endog] then godhe fruen sade sigh här inthet k[unne] svare till, effther saken var någhet victigh, så begärede hon licheväll, att Erick Rying skulle före hannes tall och svar emott for:ne Göstaff Trolle, som han och gjorde; medt thet same kom fru Chirstin fram medt ett bref, hvilkit for:ne Göstaff Trolle strax anamede til sig och sade: ja här hafve vi thet man söker effther, och skildis ther medt ått. Män hvadt onde rådhe same Göstaff Trolle bläste kong Christ[iern] in på same tidt, hafver mångt årligt svenst blodh sedhan rönt och förnummit'.²²

Denne sene beretning med de følelsesladede udtryk vil enhver kunne fælde på dens fejl og kraftige tendens. Den repræsenterer snarest en mødeforklaring i 1540'erne, når man skulle forestille sig blodbadsprocessen. Den blev ved gætterii gjort til en accusationsproces, der var den almindeligt kendte processtype. Samtiden havde ikke den mindste anelse om de to specielle procesaktstykker, som er tilgængelige for os historikere. Hvem skulle have blodskyl-

²² Svenska riksdagsakter under tidehvarvet 1521-1718, I 1521-1560, utg. af EMIL HILDEBRAND och OSCAR ALIN, Sthlm. 1887-88 s. 464. Det er første gang fremdraget af NILS AHN Lund, Brasklappen, Från medeltid och Vasatid, Sthlm. 1933, s. 118, jfr. SKYUM-NIELSEN 1964, 2 s. 213.

den? Naturligvis Gustav Trolle, som konfiskationsprocessen var rettet imod, sammen med de to regeringschefer før kong Gustav: fru Christina og kong Christiern. Blodbadet skulle selvfølgelig finde sted efter en højdramatisk effekt. Derfor kom fru Christina til at spille hovedbeviset i hænderne på Gustav Trolle. Således opstod denne dramatiske anekdote.

Man vil muligvis ikke tro mig, når jeg optrævler den på denne måde. Curt Weibull lægger hele vægten på, at 'Skyum-Nielsen ... inte omnämner det för berättelsens tillförlitlighet *avgörande* momentet: att Erik Ryning avgett sitt vittnesmål å Christina Gyllenstiernas vägnar och i hennes egen och hennes gamla adliga tjännares närvaro ... Christina ... var själv närvarande vid rättegången 1546. Den goda frun ... begärde ... att Erik Ryning skulle föra hennes talan och svar ... Han gjorde det. Erik Ryning sade om händelserna den 7 november ...'

Når jeg bruger tendenskritik, som altid skal anvendes over for beretninger, særlig over for sene og partiske indlæg, svarer Curt Weibull nu pludselig, at det er 'allmänna fraser. [De] rubbar inte berättelsens vittnesgillhet'. – Det er klart i strid med programmerklæringen bagpå »Scandia«, der kræver '*en genomförd, allt strängare tillämpning* av de källkritiska synpunkter'. Men det bryder Curt Weibull sig ikke om. Han vil redde en sen, fejlfyldt og stærkt tendentiøs beretning, fordi den er uundværlig for hans procesmodel. Det er en regulær flugt fra de kildekritiske principper.

Nu lyder Curt Weibulls ord: '*Det krävs långt starkare argumentering* för att göra troligt, att Erik Ryning osannfärdigt pådyvlat Christina Gyllenstierna denna sällsynt oförståndiga och ödesdigra handling i hennes egen närvaro',²³

Kære Curt! Du skal få denne langt stærkere argumentering: Erik Ryning havde været død i 25 år, da konfiskationsprocessen fandt sted! Han var et af blodbadssofrene, hvad du burde have vidst!

Eftersom Curt Weibull har regnet opvækkelsen af en død mand for '*det avgörande* momentet för berättelsens tillförlitlighet', og det nu er bortfaldet, kan vi måske i blodbadsdebatten slippe for at høre mere om denne sene og dårlige beretning. Den betegner et

²³ C. WEIBULL 1970 s. 126, SAMME 1969 s. 276. – Om mine synspunkter 1964, 2 s. 95, jfr. 40 og 1969 s. 294.

kulminationspunkt i propagandaen mod Gustav Trolle, som det så rigtigt er sagt.²⁴

3

Retshistorisk og filologisk viden er i forening med en kompromisløs kildekritisk holdning nødvendig for den, der vil trænge til bunds i blodbadsproblemerne. På alle tre felter har der været fejlslag at notere hos Curt Weibull i hans nye indlæg, ligesom i hans og hans brors ældre afhandlinger.

Det kunne være fristende at gå videre, f.eks. med ansvarsfordelingen. Her blot et par ord.

Curt Weibull har vasket Christiern den Anden så hvid, som man nu kan gøre det i blæk. Han er blevet 'en rättfärdig konung, en rättrogen kyrkans son'.¹ Det kunne synes at være en naivitet, som ikke behøver kommentar. Men hvordan stemmer det med samme forskers udtalelse om, at Christiern ville 'omintetgöra . . . kyrkans ställning'?² Det er ikke naivt, men selvmodsigende.

Slutord. De ovenstående og tidligere fremførte kritiske bemærkninger til Lauritz Weibulls arbejder vil jeg meget nødigt have misforstået. De betyder ikke andet, end at han har kunnet tage fejl som andre mennesker. Selvfølgelig skal Curt Weibull også have en vis fejlmargen. Men til de femten til tyve, tildels primitive fejl, der var i hans første angreb på mig,³ har han nu føjet misforståelser, fejllæsninger og selvmodsigelser.

²⁴ Ordene er GUNNAR T. WESTINS, jfr. SKYUM-NIELSEN 1969 s. 294 n. 46.

¹ C. WEIBULL 1965 s. 49, SAMME 1970 s. 135.

² SAMME 1965 s. 32.

³ SKYUM-NIELSEN 1969 s. 290-337 og flere af noterne s. 339-46. - Pladsen tillader ikke at rense de nye fejl ud, som Curt Weibull har indført i debatten i sine indlæg af 1969/70. Kun et par ting korrigeres her: 'Gustaf Trolle har i sin anmälan inte gett upp ett av kyrkans främsta privilegier, dess andliga domsrätt' og, som jeg har anført, henvendt sig til en verdslig domstol (C. WEIBULL 1970 s. 123). Weibulls påstand skyldes hans ukendskab til kanonisk og svensk ret, se bl.a. det i min bog 1964, 2 s. 191 note 13 nævnte lovsted. - 'Nära ett hundratal personer hade samma dag avrättats', C. WEIBULL 1970 s. 138, er overdrevet. Tallet er ca. 82 på et par dage, SKYUM-NIELSEN 1964, 2 s. 146-48. - Tavshed fra min side betyder ikke tilslutning til Curt Weibulls teorier, hverken som de er fremført nu eller tidligere. Ejheller kan jeg acceptere eventuelle fejlopfattelser af mine synspunkter gennem Weibulls referater. Jeg har f. eks. 1964, 2

Dette indlæg kan derfor naturligt slutte med, at tankerne går netop til Lauritz Weibulls minde og til de arbejder, han skrev inden for blodbadforskningen. Hans største indsats var at få afpolitiseret blodbadet. Han gav endvidere idéstof til videre forskning. Tredive år efter har Kauko Pirinen kunnet gennemkritisere hans procesmodel, og det med rette. At den i disse sidste år uden held er taget frem igen og omstøbt både én og to gange skal ikke for-dunkle erindringer om det nybrud, der kom med Lauritz.

På den anden side må jeg tilstå, at jeg idag erindrings de ord, han jævnlig fremførte under vort samarbejde i Lund i årene 1948-49 - at Kristian Erslev ikke havde skrevet for evigheden. Tiden har forlængst været inde til, at den samme erkendelse gjordes gældende for Lauritz Weibulls engang så fortjenstfulde arbejder.

---

s. 142 fremført, at 'benådninger trods alt endnu var det, man måtte vente, hvis der skulle kunne blive en slags retlig balance'. Det svarer til STIG JÄGERSKIÖLD i Tidsskrift for rettsvitenskap årg. 79, Oslo 1966, s. 129. Det er kun Curt Weibull, der har hævdet, at kongen ufravigelig havde en straffepligt, 1965 s. 48. - Ny litteratur: AHAVER VON BRANDT i Hansische Geschichtsblätter, Köln, Graz 1966, Jahrg. 84, s. 78-87 (med berettiget kritik af Sven Svenssons bog af 1964, der giver de tyske borgere i Stockholm et hovedansvar for blodbadet), F. D. LOGAN, Excommunication and the Secular Arm in Medieval England, Toronto 1968, samt ELSE KAI SASS, Studier i Christiern II's ikonografi, Kbh. 1970 (særlig s. 57-64 om Michel Sittows portræt af kongen).